

Innehåll

Förord **7**

Stanley hittar Livingstone **9**

Drottning Margherita berömmar pizzabagaren **12**

Elizabeth Taylor kysser Richard Burton **15**

Paulus övertalar fariséerna **18**

Hertigen av Preussen böjer knä för kungen av Polen **21**

Paul McCartney presenteras för John Lennon **24**

Kleopatra söker upp Caesar **27**

Fredrika Bremer får audiens hos Pius IX **30**

Ernesto Guevara möter Fidel Castro **33**

Columbus lunchar med kungen av Taino **36**

Friedrich Engels fikar med Karl Marx **39**

Gandhi blir avkastad **42**

René Descartes gör drottningen besviken **45**

Fredrik II möter Voltaire **48**

Billie Jean King servar mot Bobby Riggs **51**

Haile Selassie ställs inför rastafarierna **54**

Samuel August vågar äntligen fria **57**

Axel von Fersen möter Marie-Antoinette **60**

H. C. Andersen återser Charles Dickens **63**

Vilhelm I skickar efter Otto von Bismarck **66**

Cassius Clay och servitrisen **69**

Władysław Siciński lämnar mötet **72**

Jesus möter Döparen **75**

Émile Guimet anlitar Lady MacLeod **78**

Michael Collins återser Buzz och Neil **81**
Franz Kafka på tu man hand med Rudolf Steiner **84**
Hertig Karl reser till Uppsala **87**
Henri de Monpezat dinerar med Margrethe **90**
Kungligheter samlas till sista kalaset **93**
Mästarmötet i Florens **96**
Boris Spasskij väntar på Bobby Fischer **99**
Redaktör Stoddart sammanför två författare **102**
Ellen Key möter Anna Whitlock **105**
Clyde Barrow blir störtlöslad **108**
Rosa Luxemburg möter sin bödel **111**
Paul Hentzner går på audiens **114**
Keith Richards träffar en likasinnad **117**
Beethoven möter Goethe **120**
Ragnar Olsson tar emot "Ernst Lindström" **123**
Steve Wozniak lär känna Steve Jobs **126**
Sophie Elkan möter Selma Lagerlöf **129**
Mary Kingsley träffar på Mary Slessor **132**
Birgitta Birgersdotter söker upp magistern **135**
Morfar bland miljardärerna **138**
Aleksej Leonov hälsar på Thomas Stafford **141**
Greta Garbo går hem hos Mauritz Stiller **144**
Wallis Simpson blir förkläde **147**
Sigmund Freud tar emot Carl Jung **150**
Nevile Henderson hos utrikesministern **153**
Arja Saijonmaa på scenen med Mikis **156**
Henrik IV går till Canossa **159**
Émile Zola besöker L'Aurores redaktör **162**
Benny Andersson möter Björn Ulvaeus **165**
Elisabet dricker saft med kusin Franzi **168**
Ingmar Bergman tar emot Greta Garbo **171**
Otto Frisch tar en skidtur med Lise Meitner **174**

Oidipus möter sitt öde **177**
Charles Darwin träffar John Gould **180**
Dalai lama besöker kejsaren av Kina **183**
Dexter King besöker James Earl Ray **186**
Annie Heisenberg hos reichsführerns mamma **189**
Andreas Schachtner möter ett underbarn **192**
Thomas Wolsey läxar upp Henry Percy **195**
Elisabeth Sandberg återser en gammal förälskelse **198**
Fernande Olivier möter en målare **201**
Erik Johan besöker Erik Gustaf **204**
Hello Silberberg stämmer träff **207**
Stanisław går till Katarina **210**
Mary Vetsera söker upp kronprinsen **213**
Olof Palme fiskar med Tage Erlander **216**
Werner Heisenberg reser till Niels Bohr **219**
Marie Skłodowska möter Pierre Curie **222**
Knut Hamsun reser till Hitler **225**
Wernher von Braun söker upp vinnarna **228**
Nelson Mandela återser Oliver Tambo **231**
Heinrich Schliemann ser kungen i ansiktet **234**
Tsar Nikolaj möter Den Nye **237**
Madame d'Étiolles lyckas träffa kungen **240**
Beväpnad amerikan hotar falsk prins **243**
Rasputin går för att möta furstinnan **246**
Milovan Djilas hos Stalin **249**
Sångfågeln möter häradshövdingen **252**
Clement Attlee hoppar in **255**
Simone de Beauvoir får plugga med grabbarna **258**
Bertha von Suttner åker båt **261**
Martin Luther står inför kejsaren **264**
Franklin Roosevelt ger Ibn Saud ett löfte **267**
Danton gör ett sista försök **270**

Leo Szilard försöker övertyga James Byrnes **273**
Avner Less möter en massmördare **276**
Arthur Wellesley möter en sjöhjälte **279**
Irène Jacob går på audition **281**
Albert bräddar rivalerna **284**
Två bröder går på begravning **287**
Filosofen hos terroristen **290**
Fred träffar Gladys **293**
Anwar Sadat flyger österut **296**
Lyndon Johnson hälsar för sista gången **299**
Willy Brandt möter en lägerfånge **302**
Louis Kissinger i Vita huset **305**
Daniel Domscheit-Berg möter Julian Assange **308**

Litteratur i urval **311**

Personregister **317**

Förord

Kvällen före fjällvandringen tillbringade han hos Jonas Högling, kaplanen i Jokkmokk. Denne bad honom se upp för skyarna i lappmarken: ”De är solida, och när de stryker över bergen tar de med sig allt: stenar, träd och kreatur.”

Gästen skakade på huvudet. ”Nej, om skyarna lyfter något så beror det på de starka vindarna”, förklarade han. ”Moln och dimma kan inte släpa med sig saker.”

Högling log åt denna enfald och förklarade att vandraren själv snart skulle få se det tjocka slem som skyarna lämnade efter sig på fjällsluttningarna. Skolläraren Malming, som också var med, nickade instämmande, och när den unge mannen envisades med att skyar endast består av små vattendroppar, undrade både Högling och Malming hur i all världen Kungliga Vetenskaps societeten kunnat skicka en så enfaldig student att utforska Sveriges nordligaste delar.

Historien är full av möten. Alla är dock inte historiska. Eller ens minnesvärda. Den konversation som utspelade sig i Jokkmokks prästgård den 30 juni 1732 kunde ha försvunnit i glömskan saknad av ingen – om det inte hade varit så att den idiotförklarade gästen hette Carl Linnaeus och i sinom tid skulle bli världshistoriens mest kände botaniker. Ett möte måste alltså inte ha förändrat historiens gång för att platsa i historieboken. Även om många sammanträffanden som du kan läsa om i denna bok har gjort just det.

Historia skapas sällan i ensamhet, nästan alltid i det mänskliga mötet. Detta kan inleda en kärlekshistoria, avsluta en lång väntan, tända en förlösande snilleblix, skapa fred eller starta krig. På de följande sidorna trängs politiker med popstjärnor, agitatorer med

astronauter, kärlekspar med idrottare. Alla har de med sina möten puffat historien ett stycke i en eller annan riktning.

Det finns många historiska möten att välja på – och kunde ändå ha funnits ännu fler. För vad hade inte kunnat hända om tonsätaren Georg Friedrich Händel varit hemma när hovkapellmästaren Johann Sebastian Bach knackade på dörren till Händels barndomshem i Halle den där höstdagen 1719. Bach hade sprungit de trettio kilometrerna från Köthen vid budet att Händel kommit för att hälsa på sin mamma – han missade kollegan med någon timme. Barockmusikens två superstjärnor träffades aldrig.

Historiens två mest framstående massmördare kanske gjorde det, utan att veta. För under de fyra januariveckor 1913 som Josef Stalin tillbringade i Wien, inackorderad på Schönbrunner Schlosstrasse 30, tog han gärna morgonpromenader i slottsparken. Precis som den tjugotreåriga målaren Adolf Hitler gjorde.

Kanske möttes de där, kanske bad Stalin om eld till pipan, varpå Hitler irriterat svarade att han inte rökte. Vi får inte veta.

Nej, vi nöjer oss med de möten som faktiskt inträffade och som går att berätta om.

Håll till godo.

Daniel Rydén

P.S. Prästen Jonas Högling i Jokkmokk var omtyckt i sin församling och skicklig både som urmakare, svarvare och snickare. Men mötet med den unge naturforskaren Linnaeus från Uppsala skulle bestämma hans eftermäle, ty Carl von Linné, som han senare adlades till, skrev i rapporten om Lapplandsresan:

Jag admirerade att en så stor högfärd och ambition, så stort oförstånd och gemenhet, så stor envishet och gement resonering skulle finnas uti en präst som gemenligen borde vara en studerad man, ja mer, att en över tolv år gammal studiosus ej bättre läst sin bok. Jag förstod ock väl varför dessa bussar voro kastade avsidet från folk.

Stanley hittar Livingstone

Ujiji, november 1871.

Henry Stanley hade kunnat skrika av triumf. Faktiskt kände han en nästan obetvinglig lust att göra en kullerbytta eller något annat ”galet upptåg”, så stark var hans glädje över att 286 dagars sökande äntligen var över:

Mitt hjärta klappade häftigt, men jag fick ej låta mitt ansikte förråda min sinnerörelse, så att icke den värdighet som anstod en vit man, uppträdande under så utomordentliga omständigheter, skulle äventyras.

Därför makade han nu lugnt undan folkmassan av vajijier, vanjamvesier, varundier och araber, och gick långsamt fram mot mannen med det grå skägget. Denne stod framför sin hydda, blek och medtagen, klädd i en blåaktig mössa, röd tröja och grå byxor. Henry Stanley stannade framför den gamle, tog av sig hatten och sa:

”Doktor Livingstone, förmodar jag?”

Så hade det äntligen inträffat, det som skulle bli världshistoriens mest omtalade möte, den 10 november 1871 i den lilla byn Ujiji vid Tanganyikasjön mitt i det som Stanley skulle kalla ”det mörkaste Afrika”.

Hans hälsningsreplik har citerats och travesterats så många gånger att den fått något komiskt över sig. Vi har dessutom bara Henry Stanleys ord på att han faktiskt sa så. Det aktuella bladet i resedagboken är utrivet och scenen doftar efterkonstruktion. Men i brist på andra källor har eftervärlden tvingats lita på Stanley, och stunden när hans hälsningsfras först uttalades var fylld av ödesmättat allvar. David Livingstone lyfte lite på mössan och svarade:

”Ja.”

Henry Stanley hade fått sitt scoop.

I januari 1866 hade den brittiske upptäcktsresanden David Livingstone givit sig av till Afrika för att söka efter Nilens källor. Sedan dess hade ingen hört av honom. De flesta tog för givet att han var död.

I oktober 1869 fick den amerikanske journalisten Henry Stanley order att infinna sig på Grand Hôtel i Paris, där New York Herald's arvtagare och chefredaktör James Gordon Bennett väntade på honom.

”Ta reda på Livingstone”, sa Bennett. ”Gör hur ni vill, lyft hur många tusen pund ni vill, men hitta Livingstone.”

Ett drygt år senare, den 4 februari 1871, var New York Herald's expedition redo att anträda färden in i Östafrika. Henry Stanleys dagbok är fylld av mödosamma dagsmarscher, livsfarliga kanotfärder och giriga stamhövdingar som kräver hutlösa mängder tyg och glaspärlor i tribut för att låta den vite mannen passera. ”Vilket bråk har vi inte haft de sista tre dagarna!” skriver Stanley den 3 november efter en dyrköpt båtresa över floden Malagarasi. ”Vavinsaerna är värre än vagoerna och deras snikenhet är ännu mera omätlig.”

Men klockan tio denna förmiddag möter expeditionen en karavan från Ujiji, som berättar att en vit man just har anlänt dit från Manyuema. Mannen är gammal, har grått skägg och är sjuk. Hurra, det är Livingstone, tänker Henry Stanley.

En vecka senare står han framför hyddan i Ujiji och uttalar sin förmodan.

”Jag tackar Gud, doktor, att det har blivit mig förunnat att träffa er.”

”Jag tackar Honom även för att jag är här att välkomna er”, svarar David Livingstone.

Doktorn bjuder sin gäst upp på verandan, som egentligen bara är en plattform av lera under hyddans utskjutande takfot. De sätter sig på varsitt getskinn med ryggen mot väggen. Framför dem står mer än tusen nyfikna människor tätt sammanpackade.

”Hur står det till i världen?” undrar Livingstone.

Stanley ger honom en sammanfattning av de senaste årens händelser: Suezkanalen är öppnad, järnvägen tvärs över USA är fullbordad. Ulysses Grant är vald till Förenta staternas president. Upproret på Kreta är slut. Isabella har störtats från Spaniens tron. Preussen har förödmjukat Danmark, tagit Frankrikes kejsare till fånga och står nu utanför Paris med sina arméer. Medan Stanley berättar allt detta noterar han hur ”ett återsken av civilisationens bländande ljus faller på den häpnande Livingstone”.

Någon bär fram ett fat fläskpannkaka, någon en höna i curry, en tredje en skål med stuvat getkött. Stanley äter med glupande aptit och även Livingstone, som nyss beklagat sig över att hans mage inte tål något annat än te, gör anrättningarna rättvisa.

”Ni har gett mig nytt liv”, säger David Livingstone.

De tillbringade tre månader tillsammans. När Henry Stanley den 22 februari 1872 tog avsked skickade Livingstone med honom tjugonio brev hem; själv hade han ingen tanke på att återvända.

Den 1 maj 1873 avled den malariasjuka David Livingstone i byn Ilala, som ligger i dagens Zambia.

Vid det laget hade Henry Stanleys bok *Hur jag fann Livingstone* toppat bokhandelns försäljningslistor i fem månader.

Stanley organiserade senare den belgiska koloniseringen av Kongo. Han dog 1904.

Ernesto Guevara möter Fidel Castro

Mexico City, juli 1955.

Det var en kväll som många andra hemma hos paret González på Calle Emparán i Mexico Citys gamla kvarter. Det vill säga lägenheten var full av människor som åt och drack, rökte och pratade. Maria Antonia González hade gjort sitt hem till en mötesplats för kubaner som sökt sin tillflykt till Mexicos huvudstad, och att hon nu presenterade två nykomlingar för varandra var absolut inget anmärkningsvärt.

”Fidel, det här är Ernesto Guevara. Han kallas Che och är läkare från Argentina.”

Mer var det inte. Inget uppseendeväckande möte, skulle Maria Antonia hävda senare. Men när hon tänkte efter kom hon ihåg att de båda männen pratade oavbrutet med varandra hela denna kväll.

Kanske var det den 10 juli. Tre dagar tidigare hade Fidel Castro anlänt från Kuba. Han såg inte precis ut som en revolutionär som nyss släppts ur fängelset. Klädd i kostym, med pomaderat hår och en välansad liten mustach såg Castro ut precis som den jurist han var. Trots att han nyss hade återhämtat sig från en influensa var han på ett sprudlande humör när han nu för första gången på länge återsåg gamla vänner.

”Hur kommer det sig att en argentinsk läkare arbetar som fotograf i Mexico City?” frågade han nyfiket och betraktade den bleke, tystlätne och ganska sjuvigt klädde Ernesto Guevara.

Denne berättade att han visserligen ägnade sig åt sitt yrke på en av stadens allergikliniker, men att han i grunden kände sig som en fri själ. Framtiden som läkare hemma i Buenos Aires hade inte lockat Ernesto Guevara, och i takt med att blygheten släppte berättade

han allt ivrigare för Fidel Castro om vad han hade gjort i stället. Om motorcykelresan över Anderna, om resan till Costa Rica, om vistelsen i Guatemala där han på plats bevittnade en statskupp som arméöversten Carlos Castillas Armas utförde med hjälp av CIA i juni 1954. Om hur denna upplevelse, i kombination med läsandet av Marx och Lenin, hade fyllt honom med revolutionär glöd och en obändig lust att göra något stort. Frågan var bara vad.

Vad Guevera *inte* berättade för Castro var hur kallsinnig han hade ställt sig när han första gången hörde talas om dennes bedrifter. I San José hade Ernesto Guevara träffat två exilkubaner som berättade om upprorsförsöket sommaren 1953: Hur Fidel Castro bestämt sig för att stöta diktatorn Fulgencio Batista, på egen bekostnad beväpnat ett hundratal meningsfränder, i en illa förberedd aktion försökt inta kasernerna och rådhuset i Santiago de Cuba och därpå blivit ett lätt offer för Batistas soldater. Sextioåtta revolutionärer hade dödats, Fidel Castro dömts till femton års fängelse.

Ernesto Guevara hade givit de två kubanerna ett hånfullt leende när han hörde denna historia. ”Hör ni, ska ni inte dra en västernhistoria till?”

Men nu stod han i Maria Antonia González kök och kände att denne Fidel Castro var den människa hans eget liv behövde. Fidel lade handen på Ernestos axel, drog in honom i ett hörn och började lidelsefullt berätta om sina planer, som just då inte bestod av mer än en ”orubblig tro att han ska återvända till Kuba och slåss”, enligt vad Guevera skulle anförtro sin dagbok nästa dag.

De samtalade intensivt i flera timmar. Fidel Castro ville övertyga sig om att den argentinske läkaren var seriös. En stund efter midnatt lämnade de lägenheten och gick tillsammans med Fidels bror Raúl till en restaurang som låg om hörnet. När de så småningom bröt upp därifrån hade Ernesto Che Guevera anslutit sig till den kubanska revolutionära kampen.

Che? För att han alltid hälsade så: ”Qué tal, che?” Hur är läget hörrudu? Så hejade man i Argentina, kubanerna i Mexico City tyckte att tillägget lät roligt och började kalla honom Che.

Så inleddes, för att citera historikern Simon Reid-Henry, ”en revolutionär vänskap som skulle förändra världen”, hemma hos Maria Antonia González en helt vanlig julkväll.

”Det var Che Guevaras stridslystna temperament och handlingskraft som gjorde att han anslöt sig till mig och min kamp”, berättade Fidel Castro senare.

”Han kommer att genomföra en revolution” sa Ernesto Guevara till sin hustru Hilda redan nästa morgon. ”Vi är helt överens. För att jag ska kunna ge allt är det just en sådan människa jag behöver.”

Sjutton månader senare var de redo.

Den 2 december 1956 anlände Fidel och Che till Kuba i en yacht som hette *Granma* med åttioen beväpnade revolutionärer ombord.

Där, på Playa Las Colorados, inleddes det gerillakrig som kom att kallas den kubanska revolutionen.

Drygt två år senare, den 2 januari 1959, tågade Fidel och Che in i Havanna.

Columbus lunchar med kungen av Taino

Hispaniola, december 1492.

Han hade skickat några män i land för att se sig omkring. De återvände med ett oväntat besked: ”Kungen kommer.”

Medan Christofer Columbus ännu satt vid lunchbordet ombord på *Santa Maria* lyftes kungen av Taino över relingen. Han steg ner på däck, gick utan ett ord in i kajutan och slog sig ner vid bordet mitt emot skeppets befälhavare.

Det var tisdagen den 18 december 1492. Två månader och en vecka hade gått sedan den spanska expeditionen första gången hade siktat land i väster. Sedan dess hade de gjort strandhugg i den karibiska övärlden. De var övertygade om att de hade kommit till Indien. Efter att ha utforskat kustområdena på Kuba (som Columbus trodde var Japan) hade de nått denna grönskande ö, vars norra provins invånarna kallade Haiti. Sjöfararen Columbus hade gått i land, delat ut glaspärlor till alla han mötte och på en spanska som ingen förstod frågat om de hade något guld att ge honom i utbyte. Han hade skickat två män för att utforska öns inre. Nu var de tillbaka utan guld, och Columbus noterade inte utan irritation att den monark som äntrat hans fartyg var mycket enkelt klädd, det vill säga alldeles naken.

Kungen av tainofolket var en tystlåten man vars ålder Columbus uppskattade till ”omkring tjuogoett år”. Spanjoren hade redan förundrad noterat att indierna på denna ö var påfallande välbyggda (”utan minsta ansats till kulmage”) och hade lika ljus hy som folket på Kanarieöarna.

När kungen steg in i kajutan gjorde Columbus en ansats att resa sig men hans gäst tecknade åt honom att bli sittande. När kungen

slagit sig ner satte sig hans två närmaste följeslagare på golvet vid hans fötter. Jo, monarken ville gärna ha lunch, tecknade de.

Av de rätter som jag satte framför honom smakade han bara en liten bit och skickade sedan vidare till sina män där ute, som lät sig väl smaka. Och han gjorde samma sak med dryckerna, fuktade nätt och jämnt sina läppar och gav sedan vidare till de andra. Och allt detta med ett förunderligt allvar och med mycket få ord; dessa valde han såvitt jag kunde förstå med stor omsorg och vishet, och hans två följeslagare gav noga akt på vad han sade och behandlade honom med största respekt.

Efter måltiden utväxlade de gåvor. Kungens följeslagare överlämnade ett bälte som påminde om dem som tillverkades i Kastilien, samt två små arbetade guldstycken som väckte Columbus intresse. När han strax därpå såg att hans gäst tittade uppskattande på tapeten som prydde kajutans inre tog han ner den och överlämnade den till honom. Han tog också fram en flaska apelsinblomvatten som hans gäst förtjust tog emot.

Till sist höll Columbus fram ett guldmynt med Ferdinands bild på. Detta är kungen av Spanien, förklarade han.

Ingen av dem begrep ett ord av vad den andre sa, berättar Columbus i dagboken. Och tillägger:

Men ändå förstod jag honom fullständigt, när han sa till mig att vad jag än önskade så stod hela hans ö till mitt förfogande.

Detta erbjudande skulle den spanske gästen ta fasta på. I sin loggbok hade han redan vid ankomsten den 16 december döpt ön till La Isla Española, den spanska ön. Huruvida han informerade öns makthavare om detta framgår inte, men från och med nu gjorde Columbus anspråk på Española för Spaniens räkning.

Detta är klassisk erövringspolitik. I dagboken gör Columbus ingen hemlighet av att han är på jakt efter guld och territorier. Redan

vid den första landstigningen, på ön Guanahaní, hade han rest de kungliga spanska standaren på stranden.

Ändå är det något konstigt med detta, framhåller historikern B. W. Ife i förordet till den senaste utgåvan av Columbus resedagbok. För samtidigt är Columbus hela tiden fast övertygad om att han har kommit till den fruktade sultanen Sikandar Lodis rike. Och den som verkligen tror sig ha kommit till Indiens farligaste våldshärskare ställer väl inte upp sitt standar på stranden och döper om öar det första han gör.

Möjligen kan denna motsägelse skyllas på historikern Bartholomé de las Casas, som 1514 började skriva historien om Columbus resor. Hans kopia av dagboken är vår enda källa: det manuskript som Columbus vid hemkomsten överlämnade till drottning Isabella är sedan länge försvunnet.

En sak är i alla fall klar, skiver Ife:

Columbus språk och handlingar visar att han tidigt hade sin uppfattning klar om tainofolket som bodde i Karibien: De var betydelselösa.

De var som ett oskrivet blad, som bara väntade på att bli fullskrivet med den katolska tron och den europeiska civilisationen.

Efter lunchen ombord på *Santa Maria* försvinner kungen av Taino för alltid ur historien.

Columbus skulle göra ytterligare tre resor till Amerika.

Han dog 1506, fortfarande övertygad om att det var i Indien han varit.

Friedrich Engels fikar med Karl Marx

Paris, augusti 1844.

Café de la Régence öppnade 1681 och var ett av de första kaffehusen i Europa. Många stora schackmästerskap avgjordes här. På detta Pariskafé brukade den berömde mästaren François-André Philidor ta ett parti med den amerikanske ambassadören Benjamin Franklin åren före franska revolutionen.

Redan 1742 hade filosoferna Voltaire och Denis Diderot fikat tillsammans på Régence vid Rue Saint-Honoré. Men det möte på detta näringsställe som skulle förändra historien utspelade sig mellan två unga preussare den 28 augusti 1844.

Troligen var båda en smula spända. Deras första möte två år tidigare hade inte varit hjärtligt. När den tjugotvååriga Friedrich Engels en dag i november 1842 klev in på *Rheinische Zeitungs* redaktion i Köln för att erbjuda sina tjänster tackade tidningens chefredaktör Karl Marx blankt nej.

Kanske hade Marx en dålig dag, kanske var han rädd för att bli utmanad av den två år yngre Engels. Denne hade en erkänt vass penna och motsättningarna var hårda inom den tyska vänstern.

Men nu var det sommaren 1844, och Karl Marx hade ingen redaktörspost att vara rädd om längre. Ingen mindre än den ryske tsaren Nikolaus I hade hört av sig och klagat på *Rheinische Zeitungs* antiryska ledare. De preussiska myndigheterna hade dragit in tidningens utgivningstillstånd, och chefredaktören hade lytt utgivaren Arnold Ruges råd och lämnat landet. Nu befann sig Marx i Paris med sin gravida hustru Jenny och funderade på vad han skulle ta sig till.

Friedrich Engels var på hemväg från Manchester, dit han skickats av sin far för att praktisera på familjens bomullsfabrik. Några måna-

ders ”hederligt arbete” skulle säkert befria sonen från hans vänster-radikala griller, resonerade Friedrich Engels senior.

Det blev tvärtom. Med sig från England förde Friedrich Engels ett av samtidens mest vredgade manuskript: *Die Lage der arbeitenden Klasse in England*. En detaljerad och indignerad skildring av de eländiga villkor som plågade den engelska arbetarklassen. Nu var Engels på väg hem för att ge ut den.

De två män som stötte ihop på Café de la Régence i Paris hade var för sig kommit fram till att makten i världen tillhör den som har pengarna. Båda behövde en bundsförvant.

Vi vet inte vad de sa. Men Karl Marx och Friedrich Engels hade redan efter första drinken bestämt sig för att tillbringa de närmaste tio dagarna tillsammans.

”Det var helt uppenbart att vi tyckte precis samma sak vilket teoretiskt fält vi än talade om”, skulle Engels erinra sig långt senare. De stängde in sig i paret Marx lägenhet vid Rue Vaneau och arbetade från morgon till kväll.

Någon har framfört teorin att den metodiske Engels blev en extra förälder för den oorganiserade och moderlöse Marx. Enligt en annan teori kände de sig genast besläktade. Kanske märkte de bara att de passade ihop. ”De kände snabbt att de hade något gemensamt”, skulle Marx svärson Paul Lafargue berätta långt senare.

Redan vid det inledande kafébesöket drog Marx och Engels upp riktlinjerna till en gemensam pamflett, som mot de teoretiserande vänsterfilosofernas ”ändlösa resonerande” ställde den ”historiska materialismens” enkla tes: att vägen till en bättre framtid för proletariatet går via omfördelning av egendom och rikedomar.

Pamfletten fick den överlastade titeln *Den heliga familjen eller Kritik av den kritiska kritiken, mot Bruno Bauer et consortes*. Den var på dryga tio sidor och nästan färdig när Engels måste bege sig hemåt. Marx åtog sig att finputsa det sista. När han var färdig var verket trehundra sidor tjockt. Engels stönade.

De blev vänner för livet och skulle arbeta tillsammans i fyrtio år. Ett drygt år efter sitt första möte grundade de Kommunistiska

Korrespondenskommittén, och revolutionsåret 1848 gav de ut skriften som så småningom skulle förändra den politiska scenen i Europa och världen: *Det Kommunistiska Partiets Manifest*.

Så skapades marxismen.

Varför inte engelsmarxismen? Engels skulle senare ge svaret:

Större delen av de grundläggande tankarna tillhör Marx. Utan honom vore teorin inte i närheten av vad den är idag. Därför bär den med all rätt hans namn.

1849 flyttade Karl Marx med sin familj till England, där han levde till sin död 1883.

Även Friedrich Engels flyttade till London, där han dog 1895.

Gandhi blir avkastad

Pietermaritzburg, juni 1893.

Tåget rullade in på stationen i kronkolonin Natals huvudstad. Strax skulle tågpersonalen bädda upp hans förstaklasskupé för natten. Advokaten Mohandas Kamarchand Gandhi var på väg till Pretoria för en rättegångsförhandling åt sin uppdragsgivare, Dada Abdullah & Co. Stora pengar var inblandade. Gandhi hade anlänt till Sydafrika åtta dagar tidigare, rekryterad av företagets chef Abdullah Sheth som behövde en affärsjurist.

Nu knackade det och två konduktörer kom in. De gjorde inga ansatser att börja bädda. Några sekunder senare uppenbarade sig en tjänsteman som tydligen var deras chef. Inte heller han visade tecken att bistå passageraren.

”Kom, ni måste följa med till tredje klass.”

Mohandas Gandhi stirrade oförstående på honom.

”Men jag har förstaklassbiljett.”

”Det hjälper inte. Ni skall gå med till tredjeklassvagnen, säger jag.”

”Och jag säger att jag fick tillstånd att resa i den här kupén i Durban och jag tänker fortsätta resan i den.”

”Nej. Ni måste lämna den här kupén, annars blir jag tvungen att hämta en polis som för ut er.”

”Ja, det får ni göra då, för frivilligt går jag inte.”

Gandhi var upprörd. Han förstod ingenting. I hela sitt tjugofyra-åriga liv hade han färdats i första klass – under uppväxten eftersom familjen var förmögen, som vuxen för anseendets skull. Hur skulle det se ut om en advokat med diplom från Inner Temple i London åkte tredje klass?

Men järnvägstjänstemannen i Pietermaritzburg såg enbart till Gandhis hudfärg. Han gick och hämtade en polis, som tog passageraren i armen och förde ut honom på perrongen. Bagaget kom efter. Den upprörde Gandhi vägrade gå in i tredjeklassvagnen och tåget ångade bort.

Han tillbringade natten på en bänk i det iskalla stationshuset. Detta var alltså vad hans landsmän hade menat när de sa att indier var andra klassens medborgare i Sydafrika. Hans första impuls var att ta första tåg tillbaka till Durban och lämna detta land för alltid. Men så började han tänka på vad som var hans plikt:

Skulle jag strida för mina rättigheter eller resa tillbaka till Indien? Eller skulle jag fara till Pretoria utan att fästa mig vid kränkningarna och först när målet var slutfört återvända till Indien?

Han beslöt sig för det första alternativet. Nästa morgon telegraferade Gandhi till järnvägsbolagets trafikchef och anmälde det inträffade. Han skickade också telegram till Abdullah, som genast larmade några affärsvännar i Pietermaritzburg. De kom ner till stationen och försökte trösta den utvakade, ilska passageraren med att hans upplevelser inte var ovanliga. Alla indier som reste första eller andra klass kunde vänta sig obehag.

Gandhi gav sig inte. När kvällståget till Pretoria anlände steg han upp på det, beväpnad med ännu en förstaklassbiljett. När han så småningom återvände till Durban och sin uppdragsgivare hade Gandhi blivit trakasserad av ytterligare konduktörer, slagen blodig av diligenskuskare och utkastad av hotellvärdinnor, allt enbart för sin etniska tillhörighets skull. Han hade också fått veta att parlamentet i Pretoria snart skulle anta en lag som berövade alla indier i Sydafrika deras rösträtt. Han beslöt att kämpa.

Abdullah och de övriga indiska affärsmännen i Durban lovade honom de pengar som behövdes. Gud är stor och barmhärtig, pengar skall nog komma in, sa de. Trettio år senare skulle Gandhi skriva i sina memoarer:

Så lade Gud grunden till mitt liv i Sydafrika och utsådde fröet till striden för den nationella självaktningen.

När Gandhi 1915 återvände till Indien tvingades han konstatera att han misslyckats med att stoppa de sydafrikanska raslagarna. Men han hade låtit hela världen få veta om rasdiskrimineringens barbari, och han hade prövat ut en kampmetod som kännetecknades av civil olydnad och ickevåld och så småningom skulle visa sig avgörande i kampen för Indiens frigörelse. Och nej, Gandhi hyste inte agg mot dem som slängde honom av tåget:

Hata synden och inte syndaren, är en föreskrift som visserligen är ganska lätt att fatta, men sällan tillämpas, och därför sprider sig också hatets gift i världen.

1921 blev Gandhi ledare för det indiska Kongresspartiet.

Tio år senare, 1931, gick den brittiska regeringen med på att förhandla med Gandhi.

1948 blev Indien självständigt. Samma år mördades Gandhi.